

Manav Seyyidî'nin yerine Edirne'de Halebiye haricine, Cemâziyelevvel 966'da (Şubat 1559) Dülgerzâde'nin yerine Bursa'da Sultânî pâyesine nâil oldu. Rebûlâhîr 969'da (Aralık 1561) Müftizâde Ahmed Çelebi'nin yerine Sahn-ı Semân'a, Cemâziyelâhîr 970'te (Şubat 1563) Karamânî Ahmed Çelebi'nin yerine Sultan Selim Medresesi'ne tayin edildi. Ardından kadılığa geçti ve sırasıyla Halep (Şevval 973 / Mayıs 1566), Şam (Zilhicce 974 / Haziran 1567), Mısır (Muharrem 977 / Haziran-Temmuz 1569), Bursa (Cemâziyelâhîr 978 / Kasım 1570) ve Edirne (Ramazan 979 / Ocak-Şubat 1572) kadılıklarında bulundu. Muharrem 981'de (Mayıs 1573) Anadolu kazaskeri oldu, ancak 983 Recebinde (Ekim 1575) bu görevden ayrılarak "vazife-i emsâl ile" uzlete çekildi, yerine Çivizâde Mehmed Efendi geçti. Rebûlâhîr 984'te (Temmuz 1576) Bağdâdizâde Hasan Çelebi'nin yerine nakîbüleşraflığa, Safer 987'de (Nisan 1579) Çivizâde Mehmed Efendi'nin yerine Rumeli kazaskerliğine getirildi. Bir yıl sonra da Kadizâde Ahmed Şemseddin Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislâmlığa tayin edildi (10 Rebûlâhîr 988 / 25 Mayıs 1580). Günlük işlerin telâşından uzaklaşmak amacıyla 26 Zilhicce 989'da (21 Ocak 1582) kendi isteğiyle şeyhülislâmlıktan ayrıldı. İstifaya zorlandığı veya azledildiği de rivayet edilir (Danişmend, V, 117). Peçuylu İbrâhim, Hoca Sâdeddin Efendi'nin Mâlûlzâde'nin bazı fetvalarının yanlış olduğunu padişaha bildirerek azline yol açtığını belirtir (Târih, II, 32). Bir yıl yedi ay yirmi yedi gün süren şeyhülislâmlıktan ayrıldıktan sonra da nakîbüleşraflık vazifesini sürdürdü. Selânikî, 990 yılı Recebindeki (Ağustos

1582) olayları anlatırken onu "müftile-nâm" olarak zikreder (Târih, I, 135). Mâlûlzâde, oğlu İshak Efendi'nin 992 Muharreminde (Ocak 1584) vefatından dolayı bir hayli sarsıldı ve acısına dayanamayarak 12 Muharrem 993'te (14 Ocak 1585) vefat etti, babasının Edirnekapi semtinde bulunan dârü'l-kurrâsının hazîresine defnedildi.

Kaynaklarda ulemâ arasında olgun kişiliği, iyi ve düzgün konuşmasıyla tanındığı belirtilen Mâlûlzâde Mehmed Efendi'nin eseri bulunduğu dair bir bilgi yoktur. Selânikî, onun yetkisini kötüye kullanarak mal sahibi olan görevlilerin mallarının beytûlmâle ait olduğuna dair fetva verdiğini kaydeder (a.g.e., I, 428-429).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 67, 85, 135, 155, 428-429; Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, s. 281-282; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 32; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 29-30; *Sicill-i Osmânî*, IV, 125; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 399-401; Danişmend, *Kronoloji*², V, 116-117; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 39.

TAHSİN ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Mekkî

(bk. MEKKÎ MEHMED EFENDİ).

MEHMED EFENDİ, Şâbanzâde (ö. 1120/1708)

Osmanlı âlimi ve hattatı.

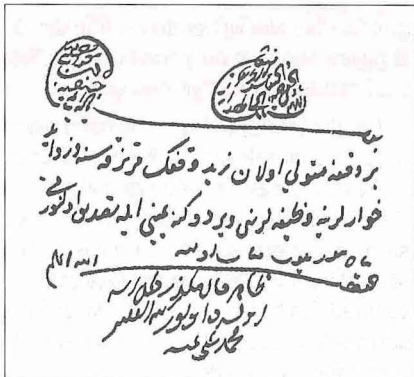
İstanbul'da doğdu. Bostancılar'dan Bosnalı Hürrem Ağa'nın oğludur. Sultan IV. Mehmed'in kazaskerlerinden olan amcası Şâban Efendi'nin yanında yetiştiği için Şâbanzâde diye tanındı. Eserlerinde bizzat kendisi adını Mehmed Şâbanzâde olarak kaydeder. Bazı kaynaklarda onun "muhteşem" lakabıyla da anıldığı belirtilmektedir. Hat sanatını Karakız diye meşhur olan Hocaşâde Mehmed Efendi'den öğrenmiş ve ondan sülûs - nesih meşketmiştir. Öğrenimini tamamlayınca Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'den mülâzım oldu ve 40 akçe yevmiyeli bir medresede müderrisliğe başladı. Buradan azledildikten sonra Şâban 1064'te (Haziran 1654) Küseç (Köseç) Ali Bey, Şevval 1066'da (Ağustos 1656) Tûtî Latif, Muharrem 1069'da (Ekim 1658) Hâfız Paşa, Safer 1070'te (Ekim 1659) İbrâhim Paşa-yı Atîk ve Şâban 1071'de (Nisan 1661) Murad Paşa-yı Atîk medreselerine tayin

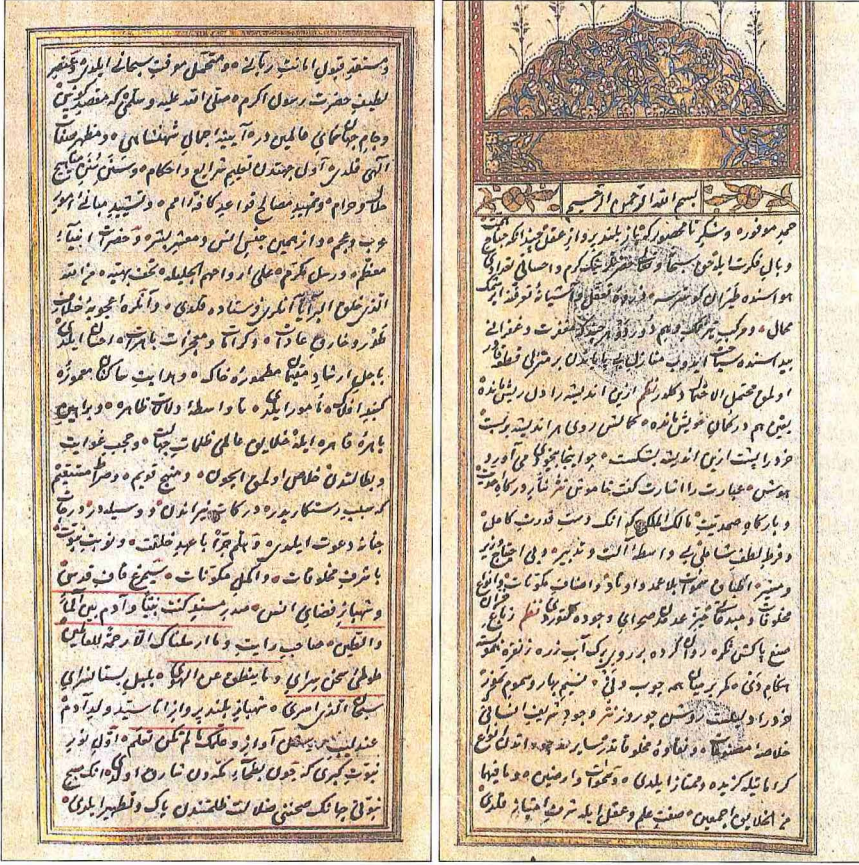
edildi. Receb 1073'te (Şubat 1663) Molla-zâde Hasan Efendi'nin yerine Sahn müderrisi oldu. Cemâziyelâhîr 1074'te (Ocak 1664) Hatice Sultan, 1076'da (1665-66) Ali Paşa-yı Cedîd ve Rebûlelevvel 1079'da (Ağustos 1668) Haseki Sultan medreselerine, 1080'de de (1669) Hâkâniyye-i Vefâ Dârülfâdesi'ne tayin edildi. Burada üç yıl müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçti ve Rebûlelevvel 1083'te (Temmuz 1672) Yenişehir kadısı, 1089'da (1678) Bursa kadısı, Cemâziyelevvel 1091'de (Haziran 1680) Mekke kadısı, Rebûlelevvel 1094'te (Mart 1683) İstanbul kadısı, Zilkade 1098'de (Eylül 1687) Şam kadısı oldu. 1099'da (1688) emekliye ayrıldı. Bilinmeyen bir sebepten dolayı Şâban 1102'de (Mayıs 1691) Kıbrıs adasına sürüldü. 1103'te (1691-92) affedildi ve İstanbul'da Ayasofya Çeşmesi'nin karşısında bulunan evine yerleşti. Muharrem 1104'te (Eylül 1692) Hocaşâde Seyyid Osman Efendi'nin yerine Anadolu kazaskeri oldu. *Risâle-i Tiğ u Kalem* adlı eserinin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 2719) bir nüshasının iç kapığına dostu olan İstanbul kadısı Şeyhzâde Abdülganî Efendi tarafından düşünülen notta onun şikk-ı sâni defterdarlığı yaptığı, Müstakimzâde'nin *Tuhfe*'sinde de (s. 415) hayatının sonlarına doğru şikk-ı sâlis defterdarlığına getirildiği belirtilmiştir.

Şâbanzâde, *Muzhirü'l-işkâl* adlı eserinin girişinde Mevlânâ'nın *Meşnevi*'si başta olmak üzere meşâyihin eserlerini çokça okuduğunu belirtmişse de bir tarihata intisabından söz etmemiştir. İstanbul'daki evine yerleştikten sonra kitâbetle daha çok meşgul olduğu belirtilmektedir. Edirne'de vefat eden Şâbanzâde, Selçuk Hatun Mescidi Mezarlığı'na defnedildi. Vefatıyla ilgili olarak kaynakların çoğunda verilen 1104 (1692-93) tarihinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Zira onun Süleymaniye Kütüphanesi'nde 1111, 1112, 1113 (1701) yıllarında istinsah ettiği eserleri bulunmaktadır (aş. bk.). Bu durumda Müstakimzâde'nin kaydettiği "kesret" kelimesinin karşılığı olan 1120 (1708) tarihinin doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

Eserleri. 1. *Risâle-i Tiğ u Kalem*. Sultan II. Mustafa zamanında yazılan eserde seyfiyeyi temsil eden kılıçla ilmiyeyi temsil eden kalemin mücadelesi ve birbirlerine karşı üstünlükleri mecazi bir anlatımla ele alınmış, tarafların bir sonuca varmaması üzerine hakem olan "akl-ı âdil" kalemin üstün olduğuna karar vermiştir.

Mâlûlzâde Mehmed Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 399)

Şâbânzâde Mehmed Efendi'nin *Âdâbü'l-hükâm* adlı eserinin müellif hattıyla yazılmış nüshasının ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4953)

Muhtevasından dolayı eserin ismi bazı nüshalarında *Mübâhase-i Seyf ü Kalem* ve *Münâzara-i Tiğ u Kalem* şeklinde de kaydedilmiştir. Kitapta müellife ait Farsça beyitler de bulunmaktadır. Birçok yazması bulunan eserin müellif tarafından istinsah edilmiş iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Esad Efendi, nr. 3815; Zühdü Bey, nr. 500). 2. *Muzhirü'l-işkâl*. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sindeki anlaşılması zor nâdir kelimelerin Türkçe'ye yapılan açıklamalı tercümesidir. Alfabetik olarak sıralanan kelimelerin anlamları için yer yer şahit olarak beyitler yazılmış, zaman zaman uzun açıklamalara ve kısalara yer verilmiştir. Birçok nüshası bulunan eserin müellif tarafından Rebîülevvel 1111 (Eylül 1699), Rebîülevvel 1112 (Ağustos 1700) ve Rebîülâhîr 1113'te (Eylül 1701), istinsah edilen nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 2690; Ayasofya, nr. 4774; Çor-

lulu Ali Paşa, nr. 295). 3. *Âdâbü'l-hükâm* (*Tercüme-i Tuhfe-i Mahmûd Muhtem*). Musannifek diye bilinen Fâtihtan Mehmed devri âlimlerinden Alâeddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî'nin Sadrazam Mahmud Paşa için kaleme aldığı, devlet adamlarına birtakım nasihatleri içeren Farsça *Tuhfe-i Mahmûdiyye*'nin çevirisidir. Bursalı Mehmed Tâhir iki adından dolayı bu tercümeyi iki ayrı eser olarak kaydetmiştir. Baş taraftaki ifadelerden eserin III. Ahmed döneminde tercüme edildiği anlaşılmaktadır. Müellif hattıyla yazılmış bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan eser (nr. 4953) 1285'te (1868) İstanbul'da basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Uşşâkizâde İbrâhim, *Zeyli Şekâik* (nşr. H. J. Kissling). Wiesbaden 1965, s. 677-678; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, II, 73-74; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 415; *Sicill-i Osmânî*, IV, 193; *Osmanlı Müellifleri*, II, 261-262; *İzâhu'l-meknûn*, II, 502.

REŞAT ÖNGÖREN

MEHMED EFENDİ, Vanî

(ö. 1096/1685)

Vâiz ve müfessir.

Van'ın Hoşap kasabasında dünyaya geldi. Babası Bistâm Efendi'dir. Doğduğu şehre nisbetle Vanî ve Hoşâbî nisbeleleriyle anılmıştır. Bazı kütüphane kataloglarında ve bibliyografik eserlerde Vankulu Mehmed Efendi ile (ö. 1000/1592) karıştırılmıştır. Mehmed Efendi'nin tahsil hayatına ilişkin ayrıntılı bilgilere yalnızca Uşşâkizâde'nin *Hadâyiku'l-hakâyık fî Tekmiletî's-Şekâyık Zeyli* adlı eserinde rastlanır (vr. 269^b). Onun belirttiğine göre Mehmed Efendi, Hoşap kasabasından küçük yaşlarda ayrıılıp Van'a gelerek ilim tahsiline burada başlamış, ardından Tebriz, Gence ve Karabağ'a gitmiştir. Karabağ'da hocası Molla Nûreddin Efendi'nin yanında on yıla yakın bir zaman kaldıktan sonra Erzurum'a geçmiş ve İstanbul'a gidinceye kadar orada yaşamıştır.

Mehmed Efendi'nin Erzurum'da ilk görevi vâizliktir. Talebelerinden İshak b. Hasan Tokadî, *Nazmü'l-ulûm* adlı eserinde hocasını öğüt denizine benzetmiştir (vr. 66^b). Vâizliğin yanı sıra ilim meclislerindeki sohbetleriyle de tanınan Mehmed Efendi, Zilhicce 1069'da (Eylül 1659) Erzurum beylerbeyi olarak şehre gelen Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın takdirimini kazandı. Fâzıl Ahmed Paşa sadrazam olunca (Rebîülevvel 1072 / Kasım 1661) onu İstanbul'a davet etti ve IV. Mehmed ile tanıştırdı. Mehmed Efendi kısa sürede padişahın yakın ilgisini kazandı. IV. Mehmed yanından ayırmadığı Mehmed Efendi'nin vaazlarını ve huzur derslerini dinler, her vesileyle ona izzet ve ikramlarda bulunurdu. Mehmed Efendi, 1076'da (1665) İstanbul'da Yenicami kürsü vâizliğine ve hâce-i sultânîlik görevine getirildi. Bu arada Şehzade Mustafa'nın hocalığını üzerine aldı ve kendisine hünkâr vâizi pâyesi verilince bu görevi damadı Seyyid Fezullah Efendi'ye devretti.

1094'te (1683) II. Viyana Kuşatması'na ordu vâizi olarak katılan Mehmed Efendi, Teşrifatçıbaşı Ahmed Ağa'nın *Viyana Seferi Rûznâmesi*'ne göre Viyana'yı kuşatan askerlerin siperlerini dolaşarak etkili sözlerle onları şevke getirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Viyana Kuşatması'nın bozgunla sona ermesi Mehmed Efendi'yi de etkiledi. Vezîriâzam Ka-